

”האמצעים הרטוריים ברומן עאידה“

ראשה عبد-الرحمن موحمد

rasha.abdulrahman1210a@colang.uobaghdad.edu.iq

פרופ' ד"ר. רחים ראדי عبد

אוניברסיטת בגדאד- פקולטת השפות- החוג ללשון העברית

Dr.raheem2016@gmail.Com

"الأساليب البلاغية في رواية عايدة"

الباحثة: رشا عبد الرحمن محمد

طالبه دراسات عليا / كلية اللغات قسم اللغة العبرية تخصص لغة

البريد الالكتروني: rasha.abdulrahman1210a@colang.uobaghdad.edu.iq

أ.د. رحيم راضي عبد

جامعة بغداد - كلية اللغات - قسم اللغة العبرية

البريد الالكتروني: Dr.raheem2016@gmail.Com

תקציר:

האמצעים הרטוריים הם מכשיר לשוני המשתמש בסוג מסוים של מבנה משפטים, צליל או תבנית משמעות על מנת לעורר תגובה ספציפית מהקהל. כל האמצעים הרטוריים הם כלי מובחן שניתן להשתמש בו כדי לבנות טיעון או להפוך טיעון קיים למשכנע יותר. בכל פעם שאתה מנסה להודיע, לשכנע או להתווכח עם מישהו, אתה עוסק ברטוריקה. אם יש לך תגובה רגשית לנאום או משנה את דעתך לגבי נושא לאחר ששמעת הפרכה של מתווכח מיומן, חווית את כוחה של הרטוריקה. על ידי פיתוח ידע בסיסי באמצעים הרטוריים, תוכל לשפר את יכולתך לעבד ולהעביר מידע תוך חיזוק כישורי השכנוע שלך.

המחקר שלנו שופך אור על חשיבות האמצעים הרטוריים ביצירה הספרותית באמצעות הניתוח הרטורי של הרומן עאידה מאת סמי מיכאל, הצגנו את רוב האמצעים הרטוריים הכלולים ברומן: (הנרדפות, הניגודים, האוקסימורון, ההאנשה, שאלה רטורית, אירוניה, ציטוט, השבוץ ואינטרטקסטואליות).

נתנו דוגמאות רבות באירועי הרומן במטרה להעגיע לאמצעים הרטוריים שבאמצעותן רצה הסופר להעביר את רעיונותיו לקורא. באמצעות הניתוח הגענו למסקנות שבאמצעותן האמצעים הרטוריים. הסופר התמקד בשימוש באמצעים רטוריים להעביר אותם לנמען בצורה ברורה.

מילות מפתח: האמצעים רטוריים- רומן עאידה- הלשון העברית.

“The rhetorical devices in the novel Aida”

הקדמה

האמצעים הרטוריים הם כל שפה המסייעת למחבר או דובר להשיג מטרה מסוימת (בדרך כלל שכנוע, שכן רטוריקה מוגדרת בדרך כלל כאמנות השכנוע). אבל “מנגנון רטורי” הוא מונח רחב מאוד, ויכול לכלול טכניקות ליצירת רגש, יופי ומשמעות רוחנית כמו גם שכנוע. האמצעים הרטוריים הם דרך ושיטה לשונית-ספרותית של אמנות הנאום (רטוריקה), בו הכותב משתמש כדי להעשיר את כתיבתו לשכנע את נמעניו (השומעים או הקוראים) וכדי לעורר את רגשותיהם. האמצעים הרטוריים ומטרתם לעורר את תשומת לבו של קהל היעד, להביא אותו להזדהות עם המסר או להניעו לפעולה. אמצעי מדגישים ומבהירים את דברי המסר, או מאפשרים לדובר. האמצעים הרטוריים (שאלה רטורית, האוקסימורון, הציטוט ועוד) כדי להבליט את ערך ההשפעה מבחינה אסתטית, פסיכולוגית ורגשית, ולהבהיר את היבטים הנסתרים לקורא.

לכן עבודת המחקר שלנו היא עיון יישומי לניתוח האמצעים הרטוריים ברומן “עאידה”. הסופר מתמקד בהאמצעים הרטוריים, ותפקידן הגדול בהקשר הטקסט, התופעות האלה תאפשרו לקורא להבין את אירועי הרומן ומאפייני הדמויות שלו.

דרך הניתוח. קראנו כל הרומן ודלינו את האמצעים הרטוריים המצויים בו. התמקדנו בדגמים מסוימים כדי להבליט את הצד האסתטי והאירועים החשובים של רומן באמצעות האמצעים האלה. אנחנו מתמקדים, על המבנה הרטורי של הטקסט ועל האמצעים הרטוריים השלובים בו.

הרטוריקה מבוא כללי:

הרטוריקה היא סגנון השכנע דרך השפה. אמנות זו מתארת את האמצעים שיכול בהם בן-אדם להשתמש כדי להעביר רעיון בדרך המתאימה מאד לשכנע בן אדם אחר. אנחנו נוהגים להתייחס לרטוריקה כמו האמנויות, אך בהגדרה הקלאסית היא כוללת את כל סוגים הידועים לשכנע - מול קהל כמו גם מול פנים אל פנים וגם בכתב. (אלעתבי ג'אסם, 2015, עמ' 317).

הרטוריקה מורכבת משלושה יסודות האתוס, המתמקד בדימוי שמקבל המון בעיני הנמען, כולל את תכונותיו של המוען, כפי שהן מצטיירות בעיניו של הנמען, וזאת כפי שהן נבנות עפ"י היכרותו של הנמען את המוען, וכך הרגשות העולים בקרב הנמען בעקבות אותם אמצעים רגשות אלה, למרות שהם מובעים בשדר ע"י המוען, לא חייב שיהיו אמיתיים, שכן מטרתם היא שכנועו של הנמען בצדקת דברי המוע, (ברק אוירבך, 2007:41)

מדעי אמנות הרטוריקה חופשים בנושא הבחינה בין מצבי השכנוע: ופה צריך לנו לדעת שהשכנוע המתבסס על פנייה אל ההיגיון וגם כן השכנוע המתייחס על סגנונים לוגיים שונים. בנושא זה לנדאו מדברת על ההבדל בין השכנוע לבין השידול מתבטא, בין היתר, מעוניין לשכנע באמת שבטיעונו, כפי שהיא נקבעת על-ידי השכל. (אורלי קיים ומחמוד אבו-פנה, 2002: 534)

האמצעים הרטוריים:

צריך לעמוד בכך, האמצעים הרטוריים הם בדיוק אמצעים לשוניים-סגנוניים וגם כן, הם המבניים המסייעים לכותב או לחוקר לשכנע את הקוראים שלו ברעיון שלו בתקופות שונות, בצורך או בכדאיות לפעול וכו... האמצעים הרטוריים אמורים להיות אמצעים לסייע לקורא להבין את המטרות הספציפיות או המסרים של הכותב. (הבנה, הבעה ולשון לחטיבת ביניים חלק ב).

שוב יש לדעת שהאמצעים הרטוריים הם בצורה מדויקת האמצעים הלשוניים בהם משתמש החוקר או מדעי השפה כדי לתיקון או להעשיר את כתיבתו. גם כן, המטרה

היסודית של האמצעים הריגושיים או האמצעים הרטוריים. על נושא חשיבותם של האמצעים הרטוריים או הריגושיים בשכנוע של הקורא כבר עמדו פוקחים או חוקרים שונים: (Hughes & Duhamel) מביאים מדבריו של סוקרטס, שמחשבתו או טענתו בנושא זה היא: שאפשר לשכנע קהל או ציבור על-ידי כך שמעוררים אצלו את הרגשות גם מבלי להציג סיבות או תכליות לוגיות. (Bryant) גם כן. (הורוביץ) טוענת שבמסגרת דיון בנושא "רטוריקה המניבה פרות", מצינת כי דבר השכנוע הוא אירוע נרגש ומרוגש. ובכן, המטרה הראשית של האמצעים הרטוריים היא בדיוק למשוך את תשומת לבו של הציבור או הקורא, או להדגיש את עמדתו של הכותב בנושא הנדון והתכלית היא: להשפיע בקורא. (אל-עוואדי, 2016: 365).

האמצעים הרטוריים לנדאו (1988) יהיו בשני תחומים ראשיים בנושא העיסוק

הבלשני:

- 1 - רטוריקה סגנונית/ ריגושית התחביר והסמאנטיקה.
 - 2 - רטוריקה טיעונית, הפונה אל ההגיון, וכוללת אמצעי שכנוע לוגיים ופסבדו-לוגיים, שמרביתם מתחום חקר השיח (אורלי קיים וחיים קאופמן). (הבנה, הבעה ולשון לחטיבת ביניים חלק א)
- בפרק הזה נעייב בטקסט הספרותי. לכן אנו ננסה להבהיר את והאמצעים החשובים הם שהסופר סמי מיכאל משתמשת בהם, ונתמקד בדגמים מסוימים כדי להבליט את הצד האסתטי והאירועים החשובים של רומן באמצעות האמצעים האלה.

אמצעים רטוריים ריגושיים:

באשר חשיבותם של האמצעים הריגושיים בשאלת השכנוע כמה חוקרים מדברים על: החוקר יוז' ודיוהמל (Duhamel & Hughes, 1962) הם רומזים לדבריו של סוקרטס, שטען, שהולכים בדבר השכנוע ציבור על-ידי כך שמעוררים את הרגשות אך הנושא זה מבלי להציג סיבות לוגיות. החוקר בריינט (Bryant, 1974) מדבר על השכנוע, שלא די בהביא טיעונים ויצירת מבנה ונימוקים דרך נאום משכנע בכדי להשפיע על הקוראים. (הורוביץ אורלי קיים וחיים קאופמן)

קיימים שלושה סוגים של טיעונים:

(א) טיעונים שמקורם באישיותו של הנואם (Ethos) המעידים על כך שהדובר ראוי לאמון.

(ב) טיעונים שכליים (Logos) שייעודם להוכיח את טענת הנואם או לעורר רושם שהטענה הוכחה.

(ג) טיעונים רגשיים (Pathos) שמטרתם לעורר אצל המאזינים מצב רוח מסוים. (אורלי קיים ומחמוד אבו־פנה, 2002: 534)

שימוש במילים במישלב לשוני 'גבוה' ובמילים במישלב לשוני 'נמוך' פיסוק בתפקיד טוריהשימוש במילים כל כך מליציות ובשפה גבוהה אך הם בעלי כוח טוריי: לפי (קורן), שמדברת על לשונו של פרלמן, הוא מתייחס לדובר המשתמש בשפה גבוהה, השפה הזאת שתואמת את רמת חוקי הלשון, השפה הזאת בעלת תחביר מדויק וגם כן בעלת לקסיקון מליצי במקצת, הדברים האלה עשויים להשפיע באופן מדויקת על המאזין. (גיתי, 1996, 1991, Gitay). השימוש בכינויי שייכות חבורים המקובל בלשון המקרא ואינו רווח בלשון חז"ל. אצל מיכאל אפשר למצוא כינויי שייכות רבים כאלה כאשר הוא כותב במשלב הלשון הדבורה לדוגמה: ברומן (עאידה): "שקע ביתה של שכנתו סאמיה ביגון עמוק ובאבל קודר. שני הבתים נבנו בידי הוריהם לפני עשרות שנים." (אל-עוואדי, 2016: 354).

ופה צריך לדעת שהשימוש במילים לועזיות בשפה עברית, וביחוד בכתיבה הוא חלק כל כך חשוב משפה גבוהה, והשימוש בהן התרחב בחיים יום יום. ויעידו על כך, כי המילונים העבריים החדשים שמליאים הלעז "דר בכפיפה אחת" לצד מילים עבריות. המילים לועזיות האלה, הן נחשבות כמילים "גבוהות", ומשתמשות בכל תחומי החיים, מילים אלה ומאפיינות את לשונו של החוקר או הדובר המשכיל (אורלי קיים ומחמוד אבו־פנה, 2002: 553)

דוגמאות:

ייפח את נשמתו בכבוד. עכשיו נזכר במשפט שאימצה הגיישה היפנית ממדאם באטרפלי, שנחרת עמוק בלבו: "אדם שאינו חי בכבוד מוטב שימות בכבוד" (רומן עאידה: 143)

* גיישה הוא מונח יפני המורכב משני חלקים ג'י שמשמעותו אמנות, ושא שמשמעותו אנושי והתרגום המילולי של המילה אמן או בדרן ואמניות מסורתיות ביפן הממלאות תפקיד של מארחות בעלות כישורים באמנויות הבמה היפניות השונות כגון מוזיקה קלאסית, ריקוד ומשחקים (מתרגם).

פירוש הדבר שמילים במשלב לשוני נמוך הוא בדיוק מילים שיש בהן סטיות מן הנורמה. בדבר אחר, הוא חלק מן הסטיות הללו שנוגעות לתבנית של מילים או של צירופים, והאחרות לתקינות תחבירית (שלזינגר, 1996).

'מילים במישלב לשוני נמוך' מתוך הרומנים שנבדקו, בצירוף מראי המקומות ללא מיון פנימי, כמו ברומן (עאידה): "בשביל מה הזבאלה הזאת?" (אל-עוואדי, 2016: 375)

סימני פיסוק כאמצעים רטוריים. (פיסוק רגשני)

פה צריך לנו להתמקד בנושק חשוב שהוא: תפקידו הרטורי של הפיסוק. הרגש כאן בטקסטים של וגם כן בטקסטים אחרים יש טעוני רגש, ואלה עשויים להשתמש בהם להבעת עמדות ורגשות דרך סימני הפיסוק השונים. ובשאלת הריבוי של סימני פיסוק, כנראה, הוא אמצעי רטורי המביע תמיד רגשות והוא משפיע על רגשות הקוראים. (עברית הבנה, הבעה ולשון לימוד ותרגול לכיתות ט-י)

סמי מיכאל משתמש בסוגים שונים של פסוקים רגשניים, כדי לחזק ולהדגיש את המסר שלו ולהגביר אותו, וגם הרצון לביטוי מסוים וגם כן למשוך את תשומת לבו של הקורא למילה בזמן מאורע מסוים. בכתיבה של הסופר שמכילה שכנוע, פרסומת, בכתיבה או ביקורת שטעונים ברגש עשוי מיכאל להשתמש בסימני פיסוק שונים להבעת רגשות ועמדות. כמו ב: (אל-עוואדי, 2016)

א. !!! - סימני קריאה רבים מביעים הדגשה, התפעלות או השתוממות.

ריבוי של סימני פיסוק מביע רגשות. סמי מיכאל משתמש בסימני קריאה רבים (!) להביע על השתוממות או התפעלות.

דוגמאות:

"איזה חרא! ... חרא! ... חרא!!!". (רומן עאידה עמ' 69)

ב. סימני שאלה (?)

- העלאת שאלה או בעיה מסוימת

ג - שאלה רטורית:

דוגמאות:

מה אעשה עם אישה פצועה ואילמת? מה אעשה איתך? (רומן עאידה עמ'69)

דוגמאות:

”איזה חרא!... חרא!... חרא!!!” (רומן עאידה עמ'69)

ב. סימני שאלה (?)

- העלאת שאלה או בעיה מסוימת

ג - שאלה רטורית:

דוגמאות:

מה אעשה עם אישה פצועה ואילמת? מה אעשה איתך? (רומן עאידה עמ'69)

ד.שלוש נקודות (...)

- השמטה בציטוט דברים.

- השמטה כאשר ההשומע או הקורא יכול להשלים את ההמשך.

- רמז מן הכותב או הסופר אשר לו רגשות או מחשבות שאינו מעלה אותם ביצירה

או בכתב, וכן על גמגום או קיטוע בכתיבה או בדיבור, או על שיסוע דברים הנמסרים מפי

דובריהם (ברק אורברך 2007:111)

דוגמאות

- השמטה בציטוט דברים.

- השמטה כאשר ההשומע או הקורא יכול להשלים את ההמשך.

- רמז מן הכותב או הסופר אשר לו רגשות או מחשבות שאינו מעלה אותם ביצירה

או בכתב, וכן על גמגום או קיטוע בכתיבה או בדיבור, או על שיסוע דברים הנמסרים מפי

דובריהם (ברק אורברך, 2007:111)

דוגמאות:

”באלוהים, אני... השלום עליכם” (רומן עאידה: 17)

ה-מירכאות: "_____"

מירכאות מביעות ציטוט ודיבור ישיר, וכן לגלוג או עירוב של סלנג. דיבור ישיר או ציטוט/ שם) מקום, שם פרטי, שם של עיתון וכד' (מושג או ביטוי/אירוניה מטפורה או שימוש במילה במשמעות מושאלת: זהו "לב העניין".

דוגמאות :

"אנחנו עובדי אללה, דחילק, למדנו להיזהר אפילו מהצל שלנו." (רומן עאידה : 57)

נרדפות (synonymy):

המונח נרדפות הוא שמו העברי של יחס המשמעות המכונה סינונימיה. נרדפות פירושה מצב שבו למסומן אחד יש כמה מסמנים, כלומר אותה משמעות מסומנת בשפה על-ידי שתי מילים או יותר. (זוהר לבנת, 2014: 149)

בהגדרה אחרת, נרדפות היא תופעה של דמיון או זהות מלאה בהוראה של מילים נרדפות: השמות "שמש- חמה". הן מילות נרדפות. (אבן-שושן, 1979: 497) בהגדרה אחרת, שתי מילים או יותר עם משמעויות קרובות מאוד נקראות מילים נרדפות. אם כי לא תמיד, הם יכולים להחליף זה את זה במשפטים. (George Yule, 2010: 117).

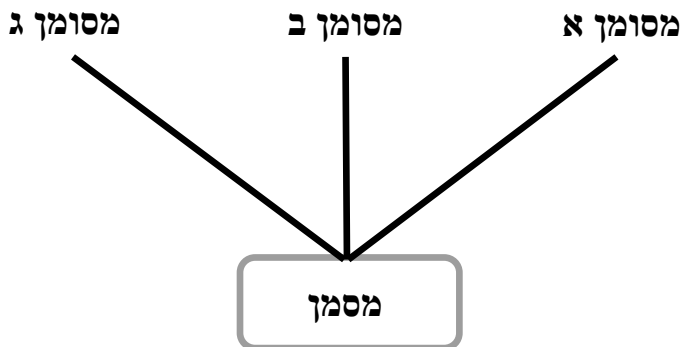
גם כן, אנו יכולים להגדרת הנרדפות: מילים נרדפות הן הקבוצה של המילים שיש להם אותה משמעות דומה או שיש להן אותה משמעות. להוציא צמדים מעטים כגון "שפה" — "לשון", "פה" — "כאן" (יש הבדלים בין מילים נרדפות) (הבנה, הבעה ולשון לחטיבת ביניים חלק ב': 60)

מחברי טקסטים נוקטים פעמים רבות ביטויים או מילים נרדפות אם לשם דיוק במשמעות למשל: ("הבית שלי הוא בבניין הזה"), מילים שהמשמעות שלהן כל כך קרובה והמביעות תכנים דומים והן לפעמים מצטרפות יחד לשדה סמנטי. אפשר לארגן את המילים בלשון על פי השדות הסמנטיים. למשל, המילים הללו: מחנך, מלמד, מקנה דעת, מנחה, מסביר, מסייע, מומחה, יועץ (ועוד) שייכות לשדה הסמנטי "מורה". (הבנה, הבעה ולשון לחטיבת ביניים חלק ב': 63)

הספרותי כך מרובים יותר הנרדפים, ובתוכם מלים שאינן בשימוש ברבדים האחרים, ה"נמוכים יותר. המושג "סגנון ספרותי" מבוסס על ההנחה, כלומר מלים או צירופים כבולים שונים, המניעים אותה משמעות. מכאן, שמעצם השימוש במושג "סגנון" בכתביה הספרותית משתמעת ההנחה בדבר קיומם של נרדפים, אשר הסופר בוחר מתוכם את המלה הנראית לו ביותר כהולמת את צרכין (רפאל ניר, 1989: 114)

המושג "סגנון ספרותי" מבוסס על ההנחה, שקיימת בחירה מסוימת בין יחידות לשון סגנון מסוים מתגבש עקב בחירה חוזרת באותם מבנים לשוניים צירופים תחביריים (יקאלית אפשרית רק אם קיימות אלטרנטיבות - כלומר מלים או צירופים כבולים שונים, המניעים אותה משמעות. כך נוצר בסופו של דבר מצב של נרדפות סינכרונית. בסוף המאה ה-19, משהחלו שוב להשתמש בעברית כשפת דיבור. הבלשן אבא בנדויד מצא כי בדרך זו נוצרו בעברית כ-700 זוגות של נרדפים. (זוהר לבנת, 2014: 155)

נוכל לתאר את את הנרדפות כמצב שבו כמה מסמנים מיצגים אותו המסומן: נרדפות $Syn =$ משמעו ביוונית, עם, ביחד (השווה: סינתזה סינטקס, *synonym* משמעו שם). הנרדפת מציינת לכמה מסמנים יש מסומן משותף. (רפאל ניר, 1989: 105)

סוגי הנרדפות

1 - נרדפות מילונית:

סמי מיכאל מרבה להשתמש במלים נרדפות, והשימוש הרב במלים נרדפות מעיד על כך, כי הוא משתמש בהן לשם סיפוק תביעות אסתטיות - סגנוניות. הוא נועד גם לעורר התרגשות. ברומנים הנדונים הוא משתמש במלים נרדפות כ- 676 פעמים, כמו ב (עאידה): (בבקשה, אל תגנבו, אל תגזלו."): (אל-עוואדי, 2016: 346)

א - נרדפות מלאה (מוחלטת):

נרדפות מוחלטת: שתי מלים המציינות אותה תופעה, כיוון שלפי טבעם מוגדרים הם בדייקנות ונטולים הם כל קונוטציות ריגושיות. נרדפות מוחלטת נמצאת למעשה רק במונחי הטכניקה והמדע. (רפאל ניר, יחידות -11-10: 86)

שתי מילים זהות וניתנות להמרה זו בזו בכל ההקשרים. (זוהר לבנת, 2014: 149)

להגדיר נרדפות בצורה ברורה יותר. אם הכוונה מוחלטת של המשמעות, המתבטאת גם בשימושים זהים (כגון: השתייכות לאותן משלב), אזי התופעה נדירה מאוד, ובעיקר היא נדירה בלשון המדוברת. (רפאל ניר, סמנטיקה עברית: 106).

דוגמאות

“יש איזה מקום שאת רוצה להגיע אליו?” ראשה לא נע ולא נד. (רומן עאידה: 27)

הסופר השתמש במקום לחזור על המילה מסוג אחד, הוא בחר במילה הנרדפת שלה בשניהם, כדי להעביר משמעות דומה ל“דומה מאוד”. המילים המסומנות בדגמים האלה הן נרדפות מוחלטת ויש ביניהן קשר הדוק בין משמעותיהן, שתי המילים עשויות להתחלף ביניהן ולשמש בכל הקשר.

ב. נרדפות חלקית:

הנרדפות החלקית מתבטאת בחפיפה נכרת, אם כי לא מלאה, בין שטחי המשמעות של המלים או בשימושים חברתיים שונים של מלים בעלות אותן קונוטציות. (רפאל ניר, סמנטיקה עברית, 1989: 106)

להבהרה, יש מקום להבחין בין נרדפות מלאה לנרדפות חלקית. בנרדפות מלאה שתי המילים עשויות להתחלף ביניהן ולשמש בכל הקשר, כגון: פה - כאן. בנרדפות חלקית

- כל אחת מזוגות המילים (או יותר) משמשת בהקשר אחר ואינה יכולה להתחלף תמיד ברעותה, כגון: חודש - ירח. חודש- בלשון הדיבור, ירח- ברובד לשוני גבוה או בצירופים כבולים, " ראש חודש" ולא ראש ירח, וכן "ירח דבש" ולא חודש דבש (פרץ, יוסי 2011: 88)

דוגמאות:

- זכי דאלי פקח את עיניו בלב קל, כמעט מחייך לעצמו. (רומן עאידה: 9)

- סאמיה פעה את פיה, שנראה כמערה זעירה. (רומן עאידה: 162)

הסופר השתמש שני הפעלים (פתח, פקח) נרדפים כמשמעם הבסיסי, אולם בעוד ש־פֶתַח אינו מסומן מבחינת הקולוקאציה, הרי פֶקַח ו־פָּעַר נתונים למגבלות הצטרפות. פקח עיניים; פער פה/. יהיה עלינו לציין אפוא כי שני הפעלים האחרונים מסומנים מבחינה קולוקאטיבית. על עובדה זו למצוא ביטוי הולם במיפוי של קבוצת המגע במסגרת התכונות הנלוות.

נרדפות בהקשר:

לעתים אפשר להמיר מלה אחת במלה אחרת בתוך הקשר נתון, מבלי לשנות את המשמעות. במקרה כזה אפשר להצביע על נרדפות הקשרית, המותנית בסביבה הלשונית שבה משובצת המלה. (רפאל ניר: סמאנטיקה עברית, יחידות 4-6, שם: 105)

דוגמאות:

"התיאטרון מתקפל. זהו! הגענו לסיום. צריך להבהיר דברים." (רומן עאידה: 205)

הסופר השתמש במילה הנרדפת בביטוי (התיאטרון מתקפל), מונח המשמש בסוף המחזה, ונוכל להחליף אותו בביטוי בהגענו לסיום מבלי לשנות את המשמעות, כדי לשפוך אור על תרבותו הספרותית.

מילים שהמשמעות שלהן דומה זו לזו, וגם כן זהה זו, והפעולה זאת נקראות מילים נרדפות. במצב זה המילים האלה שנקראות הנרדפות, ומשמעותן אינה זהה באופן מלא אך רק באופן חלקי, במטען רגשי שהן מעוררות, בהקשר בנסיבות וכו... (עברית הבנה, הבעה ולשון לימוד ותרגול לכיתות ט')

בזקנתם היו זכי וסאמיה ערירים, זכי מפני שלא נקרתה בדרכו נור שנייה, ואילו

סאמיה נשארה

בגפה כנוף אשר שרפות, שיטפונות וסופות הותירו אותו שדוף ועגום. (רומן עאידיה: 13).

הסופר השתמש במילים נרדפות כדי לשפוך אור על הבדידות בגיל מבוגר, וזה שם נרדף ברעיון שלא אהב שוב, ושכנתו סמיה הוציאה להורג את בעלה, וגם היא נשארה לבד. *אוזניו של נזאר היו אטומות*, הוא לא שמע את זכי. (רומן עאידיה: 177).

השתמש הסופר המילים הנרדפות (*אוזניו של נזאר היו אטומות ו לא שמע*), כדי להביע כמעט אותו רעיון, הוא רוצה להדגיש את רעיונו, ניזאר לא שמע את זכי כי היה עצוב מאוד על מותו של בן דודו, שתמיד תמך בו בעבודתו.

הניגודים (האנטונימיה)

הניגודים (Antonym) מן היוונית: anti נגד + onoma שם, הפוכו של דְבַר מְלָה בִּיחְסָה לְמִלָּה אַחֲרַת שְׁמִשְׁמַעוּתָהּ הַפּוֹכָה: "רע" הוא אֲנֹטוֹנִים לְטוֹב. סינֹנִימִים וְאַנֹטוֹנִימִים בְּלָשׁוֹן. - (אֲנֹטוֹנִימִים) (אבן-שושן, המילון החדש, 1979: 119).

ניגוד המשמעות נמצא במילים עצמן, והוא משמש מטבעה של הלשון - כל לשון - לתיאור מצבים מנוגדים. אך בפרדוקס הניגוד לוגי ומקורו בדרך כלל בהגיונו של דובר הלשון. יש ניגוד או סתירה בין שתי טענות או שתי תאוריות שאינן מתיישבות זו עם זו. הוא נוגד את השכל הישר. (סיגלית רוזמרין ויהונתן וורמסר, 2020: 86)

סוגי הניגוד:

1. הניגודים המוחלטים:

הוא היפוך מוחלט בין שני משמעים קיים, כאשר משמעות א גוררת את השלילה של משמעות ב, ומשמעות ב גוררת את שלילת משמעות א, כלומר -קיומו של א מונע את קיומו של ב. והוא מתבטא בכך (**ניגוד מוחלט**) (רפאל: סמאנטיקה עברית, יחידות 4-6, שם: 117)

זוגות של מושגים שבהם מושג אחד מבטל את האחר. שתי נשואים הבאים זוגות וכל זוג מכסה את כל האפשרויות שבתחומו. אם אפשר ליישם את אחד הנשואים אז אי אפשר ליישם את השני ולהפך (ג' ר' הארפורד- ב' היזילי, 1988: 104)

הצמד אמיתי - שקרי. בעולם שחלים עליו ערך י אמת, כל טענה היא אמיתית או שקרית. אפשרות שלישית אינה קיימת. דוגמה נוספת היא הצמד זכר - נקבה: מבחינה ביולוגית אלה הם ניגודים מוחלטים. (זוהר לבנת, 2014 : 172)

כאמור, תכונה אחת המאפיינת את הניגודים מהסוג הזה היא שהם אינם מותרים אפשרות שלישית. תכונה נוספת היא שהם אינם מאפשרים הדרגתיות, ולפיכך אי אפשר לצרף אליהם מילים כגון יותר, מאוד, במקצת, מעט או במידה מסוימת. אף אחד אינו יכול להיות "מת במקצת" או "מת יותר" ממישהו אחר. (זוהר לבנת, 2014 : 172)

דוגמאות:

בין הוריו התגלעו גם התגלעו מריבות, שהיו בהן רעמים וברקים, קצתן נסבו על בזבז כספים

ועלו כספים ועלוהוט הבית, קצתן על נשים (רומן עאידה: 158)

הסופר השתמש הסתירות במשפט זה כדי לשפוך אור על המצב הפוליטי בעיראק באותה תקופה של הגבלת חירויות והפצת משמיצים

מיד הבינו שניהם שכבר אינם ילדים, כי אם נער ונערה הקוראים תיגר בחיכם על

מסורת נוקשה ודפוסי התנהגות בלתי מתפשרים. (רומן עאידה: 20)

הסופר השתמש במילים מנוגדות כדי להדגיש את הבעיות החברתיות החשובות ביותר המתרחשות בין זוג נשוי

שתמשיך לשבת בביתך אישה זרה, שלא יודעים אם היא נשואה אם רווקה,

ושאיש מאיתנו לא יודע מה הרקע שלה. (רומן עאידה: 128)

הסופר שופך אור על החשש מפני לשון הרע שהתפשטו באותה תקופה, משום שהשהות של עאידה בביתו של זכי מביאה לו בעיות רבות עם הממשלה.

רעמים x רקים

נער x נערה

נשואה x רווקה (כאשר "רווק" כולל גם "גרש" ו "אלמן")

המושגים: רעמים, נער, נשואה מונעים את קיומם של המושגים: ברקים, נערה, רווקה מונעים באותו המבע ולגבי אותו הרפרנט. הניגוד הסמנטי המוחלט (אינו ניתן לדירוג).

הייתי מת לראות את אחות נשארתי בחיים ותוקעת אותך עם בנים ובנות שימצאו את דמך ויהרסו את שנתך בלילה. (רומן עאידיה עמי'59)
 במשפט הזה יש שני זוגות של הפכים מוחלטים
 1 - מת X נשארתי בחיים = חי
 זוג המשמעים 'חי' ו-'מת' הם הפכים מוחלטים, משום שלגבי אדם - לאחי' פירושו 'מתי', ו'לא מת' פירושו יחיי, ובצורת נוסחה:

מת \sim ← חי

חי \sim ← מת (אינו ניתן לדירוג)

2 - בנים X בנות

לעומתם בנים - נקבה הם הפכים מוחלטים מבחינה ביולוגית, משום שתחום המשמעות של בני אדם מחולק ביניהם מסוים הוא או יזכר' או ינקבה, ואין אפשרות ביולוגית אחרת (להוציא מקרים פאתולוגיים).

ניגודי רצף (מדורג):

הם ניגודים הנמצאים בשני קצוות של אותו הציר, כאשר אנו מתעניינים בדבר זה אנו מוצאים אותם אינם ניגודים מוחלטים, והסיבה לזמצב זה שיש ביניהם דרגות ביניים, למשל: מי שאינו גבוה הוא לא בהכרח נמוך: תה לא חם הוא לא בהכרח תה קר. אפשר להוסיף להם את הביטויים יותר, פחות וכדומה. דוגמות: גדול - קטן, חם - קור, שמה - רזה. (שרה ליפקין, 2006: 218)

ניגודי רצף, או "אנטונימים מדורגים", שונים מן הניגודים המוחלטים בכך שהם אינם מחלקים את תחום המשמעות בצורה דיכוטומית, אלא מאפשרים דירוג של תכונה מסוימת. לדוגמה, אי אפשר להחיל על שמות התואר חם - קר את כלל המניעה ההדדית: שלילה של האחד אינה מחייבת את קיומו של האחר. אם משהו אינו חם, אין פירושו שהוא קר. (זוהר לבנת, 2014: 173)

דוגמאות

בחדר הספות קולה היה צלול, נוגע ללב בעדנה, כלחש רוח רכה ומלטפת, כאילו שיננה את הסיפור השכם והערב וידעה בו כל תו, מדגישה כל הברה והברה. (רומן עאידיה: 24)

הסופר השתמש בניגוד כדי לשפוך אור על הכישרון של אניסה ולהתייחס לתרבות הנשים העיראקיות באותה תקופה.

השכם x ערב

הסופר השתמש בניגוד כדי לשפוך אור על הכישרון של אניסה ולהתייחס לתרבות הנשים העיראקיות באותה תקופה.

ניגוד הפיך:

סוג אחר של ניגוד סמנטי הוא זוגות של מילים המסמנות מצבים או פעולות, שבהם המילה האחת היא תמונת-ראי של המילה האחרת, דהיינו מתארת את אותו מצב או פעולה, אך בכיוון מנוגד. דוגמות לכך הן: אב - בן, מורה - תלמיד, לפני - אחרי. ראו למשל:

אם א הוא אביו של ב, אזי ב הוא בנו של א.

אם א הוא מורה של ב, אזי ב הוא תלמיד של א.

אם א בא לפני ב, אזי ב בא אחרי א.

זהו מצב של הדדיות שמשותפים בו שניים, והמילים המנוגדות מציינות יחסים הדדיים (זוהר לבנת, 2014: 173)

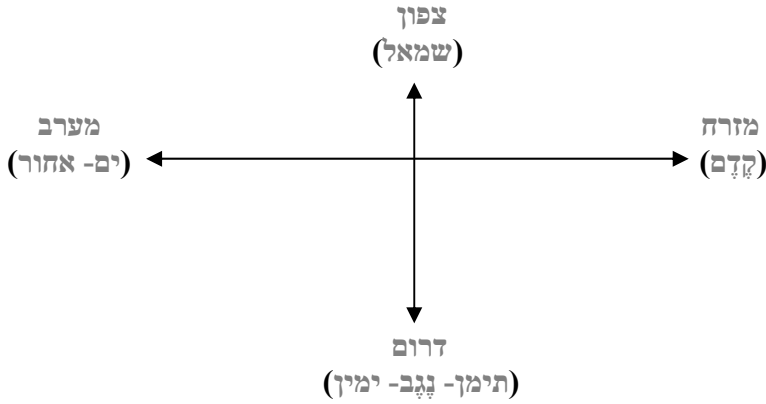
דוגמאות:

אאסוף אותך ולא צריך, זכי, שום תרנגולות. העיקר שתבוא, "הצטחקה", "אתה התרנגולות שלי. סליחה, סליחה, התרנגול שלי." (רומן עאידיה: 113)

התרנגולות x התרנגול

הניגודים הכיוונים:

ביטויים של כיוון, כמו ימינה - שמאלה, קדימה - אחורה, למעלה - למטה, פנימה - החוצה, מנוגדים זה לזה משום שהם מציינים כיוון מנוגד של תנועה: (זוהר לבנת, 2014: 171)

דוגמאות:

תמיד השיאו איזה פיתוי לסובב את הבורג 19 פעמים שמאלה ו-21 פעמים ימינה, ואחר למשוך החוצה את הלבנה המלאכותית. (רומן עאידה: 34)

שמאלה X ימינה

”אי אפשר!” קרא וטלטל את ראשו שמאלה וימינה. (רומן עאידה: 103)

שמאלה X ימינה.

ניגוד הדדיות:

ניגוד סמאנטי מציינ זוגות מלים המסמנות מצבים או פעולות, שבהם א הוא תמונת ראי של ב, אך בכיוון מנוגד. זהו מצב של הדדיות, ומשתתפים בו בשל עניים. למשל חנווני - לקוח, סב נכד; לפני אחרי. כלומר

אם א הוא החנווני של ב, אזי ב הוא הלקוח של א;

אם א הוא הסב של ב, אזי ב הוא נכד של א;

אם א נמצא לפני ב, אזי ב נמצא אחרי א. (רפאל ניר, 1989: 114)

דוגמאות:

”עוואד, לא הייתי מעז לסכן את רני, אפילו לא במחשבה.” והיא אוהבת

אותך, אדוני, כמו אבא. “התחינה שבקולו היתה מכמירת לב. זכי הצטחק. “תגיד כמו

סבא, כמו סבא, עוואד. (רומן עאידה: 87-86)

ניגוד הקשרי:

לעתים בכתיבה מוצגים כניגודים ביטויים או מילים או, וצריך לנו למבינים זאת מן ההקשר (זה הוא הניגוד הקשרי). על כן, המילה אריות אינה ניגוד של המילה שועלים, כאשר כותבים השוואה או טקסט שכנוע ורוצים להדגיש הבדלים כדאי להשתמש בניגודים. (נועה בדיחי-קלפוס, שרה לפרין, 2006: 123-124)

דוגמאות:

שמצד אחד סיגל לו לשון אשפתות, ומצד שני ציטט סונטות מאת שייקספיר (רומן עאידה: 47).

הסופר השתמש בניגודיות כדי להדגיש את הסתירה באישיותו של ג'ליל. הוא השתמש לפעמים.

ניגודים לא־בינאריים:

מגדירים את התופעה הזאת: קבוצה כזו הם ימות השבוע או שמות של פרחים, פירות, צבעים וכיו"ב. בקבוצה של ניגודים לא בינאריים (כל פרט נחשב למנוגד לכל הפרטים האחרים באותה. קבוצת בחירה. המושג "ניגודי" מחייב אפוא דמיון או קשר מסוים) גם אם קביעה כזו נשמעת ברגע הראשון כבלתי הגיונית). קבוצה של ניגודים לא־בינאריים צריכה להשתייך מן הסתם לאותו שדה סמנטי (או לאותו תת־שדה). (רפאל ניר, 1989: 121)

דוגמאות:

תאבוננו גבר עליו והוא ולל את ארוחתו - התה שנשא את ריחו החריף, הפיתות העיראקיות הדקות, התות הלבן הנוטף דבש, קוביות הגבינה והביצה ענוגת הצורה שהיתה נתונה בגביע חרסינה סינית. (רומן עאידה: 143-144)

7. ניגוד על ידי מילת השלילה:

ההיפוך המוחלט מתקיים לפי רוב הבלשנים, בין זוגות מילים כשמשמעה של הביטוי או המילה אחת מן השתיים הוא פירושה ההיפוך של משמע האחרת. למשל: לבן-שחור, מת-חי, חלש-חזק, בחור-זקן, זכר-נקבה. כל אחת משתי המילים בזוג זהה למילה האחרת בצירוף המילה "לא". כלומר, מי שחי הוא לא מת, הצבע הלבן אינו הצבע השחור, זכר אינו

נקבה ולהפך. (למידה מטקסט באמצעות מיפוי מושגי חלק ב' 2013: 70)

דוגמאות:

- הוא הותיר אחריו גדור של צאצאים חוקיים ו לא חוקיים (רומן עאידה: 113)
 - "הוא לא ביקש ממני ל האמין או לא להאמין לו. (רומן עאידה: 162)
 הסופר השתמש באותן מילים, וכשהוסיף את המילה השלילית (לא), היא הפכה הפוכה במשמעותה, והשימוש ההפוך הוא עדות לכשירותו הלשונית.

האוקסימורון (Oxymoron)

מבחינת הלשון, האוקסימורון Oxymoron (ביוונית: oxys = חריף + moros = קהה)
 שימוש בצירופי מושגים מנוגדים במשמעיהם (ניר, רפאל, 1989, -7: 10: 88)

אוקסימורון מבולבל לעתים קרובות עם דמות דיבור אחרת, כלומר, פְּרָדוּקְס. למעשה, שני המונחים משמשים לפעמים לסירוגין, אם כי לא בהקשרים טכניים שבהם דיוק השימוש חשוב. בו פילוסופיה לבלשנים, סיובאן צ'פמן מסביר את ההבדל בין שני המונחים: "בעוד אוקסימורון הוא שילוב של שניים מילים סותרות במשפט אחד, פרדוקס הוא שלם ביטוי/משפט שנראה סותר אבל, לאחר חקירה נוספת, יכול להיות נכון או סביר"

(Amani Hussein, 2020: 4)

סוגי האוקסימורון

1 - אוקסימורון ישיר: - הוא פחות או יותר המסורתי הבנה של אוקסימורון, כלומר. הצבת שני מונחים אחרים סותר.

דוגמאות

" אל קולה הסתן גיחוך חמוץ, וכחוטאת בלשונה הוסיפה, (רומן עאידה: 33)

גיחוך חמוץ

גיחוך חמוץ" הוא אוקסימורון ישיר מאז גיחוך היא ההפך חמוץ
 1 - אוקסימורון עקיף: - הוא יותר משוכלל ו שימוש מופרך בסתירה. המשמעות לא ברורה מיד כי הבנת האוקסימורון דורשת ידע רב יותר על הקשר של מונח אחד או שניהם.

כשנאנקה בצחוק (רומן עאידה: 21)

שנאנקה אצחוק

הוא דוגמה לסוג זה של אוקסימורון פירושו שנאנקה (בכי חזק), בעוד צחוק (שמחה ואושר)

הסופר השתמש באוקסימורון כדי להסביר או לתאר מושג, הוא מצייר שימו לב לעובדה שיש כאן משהו מורכב שצריך לחקור. תפקידו של אוקסימורון לעתים קרובות הוא נועד לכך צור תמונה או ביטוי חי ובלתי נשכח וגרם לקורא לעצור רגע לשקול את המשמעות של מה שנקרא זה עתה. על ידי שילוב שתי מילים או מונחים ביחד שהם מטבעם סותרים, השימוש באוקסימורון יעיל יכול ליצור ביטוי בעל תהודה מתמשכת ועוד רגישות מעוררת מיידית.

ההאנשה (Anthropomorphism):

תופעת ההאנשה היא בין התופעות הרטוריות החשובות. מטרת ההאנשה היא מתעניינת בנושא משיכת את תשומת לבו של הקוראים ליצור עניין וגירוי: להרשים להפתיע. (נועה בדחי-קלפוס, שרה ליפקין, 2006: 87).

האנשה (פרסוניפיקציה) - מטאפורה המשאילה תכונות אנושיות לדברים לא אנושיים (בעל חיים, דומם, דברים מופשטים), ברומניו של סמי מיכאיל משתמש בסוג זה ברומן (עאידה) 453 פעמים, כמו ב: "עיני זכי ננעצו בעיניה של הבת" בדיבור ובכתיבה, האנשה יכולה לבוא לידי ביטוי באמצעים שונים: (אל- עוואדי, 2016: 372)

סוגי האנשה:

1 - האנשה מופשטת

סוג עיקרי של האנשה שמשלב בתוכו גבולות של דברים שאין להם קיום פיזי. זה רק לאומי אחד. זה מתייחס לתהליך של החייאת שיח או תהליך של המצאת אופי או האנשה של המושגים המופשטים הפועלים אסיפור שיר או אפוס לביצוע שיעורי מוסר. זה נמצא בעיקר ב השיח המדובר של אינסוף דמויות דרמטיות או בדיוניות ב ספרות מערבית. זה מתבצע באמצעות התאמה אישית ו האנשת מושגים נפוצים כמו חוכמה, רחמים, אהבה, חמדנות, תאוה, עוני, מוות, חטא וסגן (Faza'a Abdulrazaq, 2011:54)

דוגמאות:

היצירה השתמרה בזיכרונו באחת העדויו המזעזעות של מלחמת האדם באדם.
(רומן עאידה: 146)

2 - האנשה מוחשית

זהו הסוג השני העיקרי של האנשה שמתייחס, מותאם אישית או נותן תכונות אנושיות לדברים הדוממים שיש להם אקיום קונקרטי ופנומנלי אוניברסלי, כדי להעביר הרבה יותר עמוק השלכות. (Abdulrazaq, 2011: 53)

דוגמאות:

היינו מחכים בכליון עיניים לשבוע הראשון בחודש. התבשילים של אשת הנהג חסרים לנו. הקערות בוכות אצלנו והסלים אבלים. (רומן עאידה: 194)

3 - האנשה אנתרופומורפית

זהו אופן של האנשה שכמעט תמיד נעשה בו שימוש ספרות או היסטורית באמונות עתיקות כדי ליצור נטייה מכוונת של צפייה בהתנהגות אנושית במונחים של התנהגות של בעלי חיים כגון עצוב ינשוף, או כלב חכם. (Abdulrazaq, 2011: 55)

דוגמאות:

היא היתה נחפזת אל ביתה, כנפות העבאיה הקטנה מתבדרות (רומן עאידה: 11)
הסופר השתמש האנשה באמצעות דימוי הדגשת סוגיה מופשטת על ידי תיאור המאפיינים האנושיים שלה, יפנה אל הצד הרגשי והפסיכולוגי של האדם כשהוא מגלם רעיון כלשהו או משהו דומם כמו (בית, חיה), כאילו הוא חי (יש לו נשמה) האנשה " היא תוצר של קיצוניות תשוקה פנימית ברמקול.

דוגמאות:

(אני כבר שונה את הבית כאילו לקחו ממנו את הנשמה) (רומן עאידה: 24)
כמו חיה הגוססת בייסורים מתמשכים, הרחוב הלך ונרגע.הרחוב הלך ונרגע(רומן עאידה עמ'11).

שאלה רטורית (: Rhetorical Question)

שאלה רטורית — לפי דעתם של הבלשנים, היגד או עובדה המנוסחים בצורת שאלה, שהתשובה עליה תהיה כל כך ידועה, על כן אינה מצריכה תשובה. לגרום קשב, לעורר מחשבה, השואל ינסה לגרום לנשאל להגיע לתשובה בעצמו, וכך ישכנע אותו. (פלורה ויניצקי, 2019: 20)

לשאלות שאעסוק בהן כאן שני מאפיינים:

(א) הן לעולם לא יתפרשו כשאלות של ממש (שאלות התרות אחר תשובה הטומנת בחובה מידע תוכני חדש).

(ב) אין דרך לחזות את משמעותן על סמך חלקיהן או על סמך מבנים קיימים אחרים. (אהאקדמיה ללשון העברית, כסלו תשפ"א: 74)

המאפיין הבולט בסיפורתו של סמי מיכאל הוא ריבוי השאלות הריטוריות, הוא מביט על המתרחש במציאות הישראלית שעל סביבו, ובכן שימש את המציאות הזו באופן בסיסי חברתי המוכן להילחם לתיקון המעוות החברתי, הוא תמיד מתקרב מבעיות החברה היהודית, הוא מרבה לשאול, אך ללא תשובה רצינית. ומטרתו היא להדגיש רעיון, בעיה או דילמה (אל-עוואדי, 2016: 332)

דוגמאות:

"עני מסמר גאחה?" ירתה סיהאם, שבינתיים התאוששה מן ההלם. (רומן עאידה עמ' 207)

אירוניה (irony):

נקרא גם בלגלוג (לשון סגי נאור) שימוש בביטוי תמים במשמעות הפוכה: "יפה שהגעת כל כך מוקדם". נוצר פער בין המשמעת המקורית של המילה למשמעותה בהקשר מטרה לעניין ולהרשים את הקורא, ליצור לעג. אמצעי נפוץ במאמרי טיעון וביקורת. נועד להדגיש את המסר המועבר. (רחל בן דוד 2017: 24)

האירוניה היא לפי רוב הבלשנים, אמצעי רטורי שהיוונים מעדיפים להשתמש בהם. ונוסח על ידם. תרבויות אירופה מתייסדו על כך. וגם האוצר הלשוני של השפות השונות מעוטר בביטויים אירוניים. גם כן דרך האירוניה אנו השתמשים בה כאמצע רטורי להעביר מסר כפול: הראשון, מסר מילולי ישיר והמסר השני הוא, משמעות נסתרת

החותרת תחת המסר המילולי שהופכת אותו על פניו או מחדירה בו ביקורת לגלוג ואפילו בוז. (ראדי עבד, רחיים 2018: 196).

סוגי האירוניה:

א.האירוניה החברתית:

האירוניה היא מרכיב חשוב בלכידות חברתית וזו שפה מיוחדת, כאשר הציבור צוחק על הוצגת של שחקן, הם מדגישים על ערכים משותפים דרך חשיבה משותפת על בעיות, מהווה את המקור העיקרי להנאה שמביא ההומור, בדרך זה אפשר להחזיר את הקבוצה לסטנדרטים חברתיים, לדוגמה, אפשר לראות אחד מאנשי הקבוצה גילח את שיערו בצורה מוזרה וחדשה, ובמקרה זה הצחוק יופנה כלפי אדם זה כסוג של ענישה חברתית, והצחוק ישיג תקשורת חברתית בין יחידים. (Wilson, Glenn, 1978: 243-245)

פרונומזיה (paronomasia): הוא צורה של משחק מילים, המציעה שתי משמעויות או יותר על ידי ניצול משמעויות מרובות של מילים, או של מילים בעלות צליל דומה, עבור אפקט הומור או רטורי המיועד. (Kateryna Akhtyrskaya, 2014: 19)

דוגמאות:

אישה אידיאלית" אמר בן דודתו בהיתול(רומן עאידה: 102)

הסופר משתמש צורה של משחק מילים (אישה אידיאלית או לא אישה אידיאלית), המציעה שתי משמעויות אפקט הומור.

בשביל חת עם פרצוף של סוס התאסלמת. (רומן עאידה: 162)

הסופר השתמש לעומת זאת, מתרכזים בצורה הנפוצה ביותר של ייצוג אירוני - הדמיון ההומוריסטי - ומפתחים גישה רב-כיוונית להפרדה בין מקרים אירוניים לא-אירוניים של דימות.

"חיה וראה", אמר בקול ספק מבודח, ספק תמה, "נסים ונפלאות." (רומן

עאידה: 152)

הסופר השתמש בפתגמים האלה להבליט את שליטתה בשפה העיראקית העממית, ויופי לטקסט, ולהעביר את הרעיון למחשבתו של הקורא במשפטים קצרות ומילים פשוטות,

ולהוציא את הרעיון מהרגיל וקשר אותו למציאות החיה, ולהרוג שעמום מתוך הוספת חוש האירוניה.

”טיפשונת,“ רטן. ”את חכמה ויפה והיא מסתתרת כמו עכבר רוב הזמן. ”עאידה

אפילו לא חייכה. (רומן עאידה: 181)

ב-האירוניה הפוליטית:

פוליטיקה מתייסדת על פשרה, ועל קח ותן. הפוליטיקה כידוע, היא אמנות האפשר. והאדם הפוליטי יהיה זקוק תמיד לגמישות מחשבתית כדי להישאר בתוך העולם הפוליטיקה, כל אדם הינו פוליטי, בדבר אחר אדם שיש לו אותו עמדות, מביע עמדה כלפי מושא ההומור, או כלפי מי שקולט את ההומור ומגיב אליו. (אורלי קיים, ואריה סובר, 2013: 48)

דוגמאות:

העולם שחי בו שפע מזבלות ובתי קברות. הוא, זכי, נמנה עם בני המזל המעטים. זו בעצם תמצית הקוד המוסרי בארץ הקורעת את בשרה מעליה, ואף מסייעת לזרים לעשות כן.)) (רומן עאידה: 10)

הסופר השתמש באירוניה בדוגמה זו כדי לשפוך אור על התנאים הכלכליים והפוליטיים בתקופת המצור הכלכלי על עיראק באותה תקופה.

ציטוט (Quotations):

ציטוט אדם, בדבר אחר ציטוט ממקור (מחקרי, ספרותי, עיתונאי וכדו.). אליו מתלוות קונוטציות הקשורות למקור (מטרה של יצירת תחושה אשר היא הבאת סימוכין, חיזוק ואישור לדברים שנכתבו או נאמרים. (רחל בן דוד, 2017: 24)

דוגמאות: המושל סקר אותו בהבעה של תיעוב ונשא נאום יוצא דופן, שהיה לבלתי נשכח בתרבות הערבית, אני הוא זה שעוקר בני מעיים. כאשר אחבוש את המצנפת תדעו מי ני. הנה, אני רואה לנגד עיני ראשים שהבשילו לעריפה. ואני הוא שנועד לבצע את המשימה. “ (רומן עאדה: 25).

השבוע:

ההשתמשות בקטעי פסוקים מהמקרא. וביחוד מספרי המליצה והפיוט שבו, רבה מאד בדברי המליצים והמשוררים בכל משך ימי הבינים ולאחריהם ולתקופות שונות וכמעט

עד ימינו אלה, בהיותה מוסיפה חן וזהר לדבריהם, ומעוררת בלב השומע הרגשה נעימה של מי שמוצא פתאם מכירים שהוא. (בן אור: 131-133)

הסופר השתמש באמצע הרטורי הזה ולמשוך ל הקורא, את תשומת ליבו אל אירועי הרומן, ואל יכולתה הספרותית לצטט את טקסט מסוים ביצירה שלו. גם הוא רצה לאסוף בין שתי משמעויות בשיטה מקוצרת.

דוגמאות

המסר שעלה מהפיוט "על נהרות בבל ישבנו גם בכינו" היה בבחינת מס שפתיים של קהילה אשר שגשה למרות ריחוקה ממושא הכיסופים. (רומן עאידה: 122)

* ציטוט סֶפֶר (תהילים: 1, 137) על נהרות בבל, שם ישבנו ובכינו גם כאשר זכרנו את ציון ג'נט חקרה אינטרטקסטואליות באמצעות שימוש בשישה מונחים:

1 - טרנסקסואל ((Transstextuality)):

הוא מונח כללי שמשמש לתיאור את היחסים הגלויים והנסתרים בטקסטים הספרותיים. לפי דעתו של ג'אנית, המונח יהיה במקום האינטרטקסטואליות הנפוצה, משום שהיא מייצת תחום עצום הכולל סימולציות בסיווגים ובטרנספורמציות, כמו גם קטגוריות, תופעות ונושאים.

דוגמאות

משפטו של פרימו לוי באחד מספריו הדהד בו עתה: "אל החום הרגוע של הבית אשר נעלם". הנה, הבית עומד על תלו, היכן המרגוע ואיפה היא השלווה? (רומן עאידה: 12)

2 - אינטרטקסטואליות ((Intertextuality)):

אינטרטקסטואליות. זהו מונח מוגבל שמתאר את הקשרים שבין היצירות האמנותיות הספציפיות בלבד. או קיום גדול של טקסט אחד בתוך טקסט אחר. ולפי כך הוא מצמצם את המונח במסגרת הציטוט בלבד. הוא מתאר את התופעות הללו באמנות הצילום.

דוגמאות

הוא הגה בקביעה של עלי אל-וורדי, ההיסטוריון העיראקי, שנשתמרה עמוק בתודעתנו: במדבר המלחמה היא מצב קבוע והשלום הוא הפוגה קצרת ימים. (רומן עאידה: 77)

* הוא הגה את האמירה של ההיסטוריון העיראקי עלי אל-וורדי, שנשמרה עמוק במוחו: במדבר, מלחמה היא מדינת קבע, ושלום הוא הפוגה קצרת מועד.

3 - פֶּרֶטֶקְסְטוּאֲלִיּוּת (paratextuality):

פרטקסטואליות. המונח הזה מתייחס לכל מה שהיה משפיע באינטראקציה של הקורא עם הטקסט, למשל: תהליך הכניסה לטקסט, כגון: שם המחבר, כינוי, שם היצירה וכותרות פרקים, הקדשות, הקדמה, מבוא, כריכה אחורית, לוחית כריכה וצבעיהם.

דוגמאות

”בשביל מגונדרים כמוך, יש לי קליע מיוחד“, אמר הצעיר לפופדיץ’. זכי קרא בנקיפת לב את הרומן ”ספר על בלאם“ מאת הסופר הסרבי אלכסנדר טישמה. חש זכי שהוא בן דמותו של פופדיץ’. (רומן עאידיה: 66-67)

4 - מטיטקטואליטי (Metatextuality):

היחסים שמקשרת בין היצירות האמנותיות ובין התגובות ליצירות, כגון היצירות הביקורתיות הספרותיות. והיצירות הפרשניות והתייחסות ליצירה בתוך יצירה אחרת.

דוגמאות

זכי דאלי את אניסה אל חדר העבודה וביקש ממנה להתכונן לקריאת הסיפור ”בית הבשרים“ מאת יוסוף אידריס. (רומן עאידיה: 39)

5 - טקסט עילי (hipertextuality)

הוא המונח המשמש בחקר הקשר שבין הטקסטים, אז זהו שהטקסט החדש הוא מה שנקרא היפו טקסט = טקסט, שמתייחס בצורה בולטת לטקסט הקודם, היפר טקסט = טקסט עילי, כמו הקשר שבין הרומן של יוליסס לבין האודיסאה של הומרוס.

דוגמאות

בדרכו ל הפעיל את מערכת הסטריאו ושמע את האופרה ”עאידיה“. עלילת האופרה היתה מפלט בטוח הודות למרחק הרב של הזמן, אלפי שנים. אבל לזו, חשב, אין שם. (רומן עאידיה עמ'77)

6 - ארכיטקסואליות (Architextuality):

היא היחסים שבין הטקסט הטקסט לנגד עינינו לבין המאפיינים הבולטים של הטקסט היסודי, והיא היחסים המייצגים את ציפיות הקורא על בסיס הרקע התרבותי שלו. (ד. ע. الجواد: 2016:70)

החזרה (Repetition)

חזרה של מילה או מילים לצורך ההדגשה, גם כן צלילים בולטים לאוזנינו כשיש חזרה על מילים ואף על צירופים. מילים החוזרות עשויות להופיע כשהן צמודות, בזו אחר זו, או במקומות שונים בטקסט. בכל הצורות האלה. בנוסף למשמעות ולעומס הרגשי המתקבל מעצם החזרה, המילים החוזרות גם "מצלצלות" בצליליהן. (ראדי עבד, ראחים, 2015: 285-286)

דוגמאות

עצביו של מאהר היו מרוטים, העווית בלחיו גברה וגמגומו היה מביך. הוא הגיש לזכי חפיסה צהובה. "עצביו של מאהר היו מרוטים, העווית בלחיו גברה וגמגומו היה מביך. הוא הגיש לזכי חפיסה צהובה. "תת-תת תתכבד, ב-ב בקשה... ב-בבקשה..." (ברומן עאידה: 60)

הסופר השתמש בחזרה של מילה אחת ואות אחת כדי להדגיש את המתח שפקד את מאהר כשזקי הגיע והבין שזה בא בזמן לא מתאים.

המסקנות

1. הסופר השתמש באמצעים רטוריים כדי לתאר את האישים השונים, מאפייניהם, והקונפליקט ביניהם, והתאור הפנימי והחיצוני.
2. הסופר השתמש בנרדפות כדי להעשיר את השפה ברומן.
3. הסופר השתמש בניגוד להבליט את המשמעות. הוא מעניק לטקסט יופי, גם כן הסופר מציג את המאבק המעמדי בין חברי החברה שלו.
4. הסופר השתמש בהשאלות הרטוריות ברומן כדי להבליט את טינה ותדהמה של כמה מהדמויות על ההתנהגות והאירועים שקורים ברומן.

5. הסופר השתמש בהאירוניה כדי לבקר את מצבים מסוימים ולהוסיף אווירה כיפית ברומן.
6. הסופר השתמש בציטוט כדי לתמוך ולחזק את טיעונו, נקודת המבט שלו ונקודת המבט של הדמויות בטקסט..
7. הסופר השתמש באירוניה חברתית כדי לזהות את הבעיות החשובות ביותר בחברה העיראקית. גם כן הוא התחום באירוניה הפוליטית, היו לה מטרות פוליטיות סאטיריות שהתמקדו בהתחום הכלכלי של עיראק לבי דעתו.
8. הסופר השתמש באוקסימורון לתאר את סתירה הפנימית של דמויות בתוך הסיפור
9. הסופר השתמש באוקסימורון כדי להדגיש את התחום הרטורי של הרומן

רשימת המקורות:

1 - המקורות העבריים:

1. אברהם אבן-שושן, המילון העברי המרוכז, הוצאת קרית-ספר בע"מ, ירושלים, 1979.
2. אורלי קיים, אריה סובר: הומור כאמצע רטורי בשיח הציבורי ובנאומין של ברק אובמה, הומור מקוון-גיליון מס' 2, 2013.
3. אורלי קיים ומחמוד אבו-פנה, הרטוריקה של עיתונות הספורט בישראל בעברית ובערבית, 2002.
4. אלעתבי, גאסם, הסגנון הספרותי והלשוני של היישוב היהודי בפלסטין ביצירותיו הסיפוריות של משה סמילנסקי, 2015.
5. בן אור, א, לשון וסגנון, ספר שני, תל-אביב.
6. ברק אוירבך, עבודת גמר, השתיקה כאמצעי רטורי בשיח התעמולתי חקר מקרה תעמולת הבחירות לכנסת 2006, אוניברסיטת חיפה- החוג ללשון העברית.
7. זהר לבנת, יסודות תורת המשמעות סמאנטיקה ופרגמטיקה, חלק ב, האוניברסיטה הפתוחה, ישראל, 2014.
8. חסן עבדול-אמיר איסמעיל אל-עוואדי, המבנה האמנותי והלשוני של הרומן העברי החדש, הרומנים של סמי מיכאיל לדוגמה, עבודת דוקטורט לא מפורסמת, אוניברסיטת בגדאד, עיראק, 2016.

9. האקדמיה ללשון העברית כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה ירושלים, תשפ"א.
10. פלורה ויניצקי תנ"ך עולם ומלואו לכיתה ט 2019.
11. פרץ, יוסי: דרכים לבידול הסמנטי, מאמר בתוך ספר: ילקוט הלשון למכללות לחינוך: מבחר מאמרים בעברית החדשה ובהוראת הלשון, מכון מופ"ת, תל אביב, 2011.
12. רחל בן דוד, 2017, לשון חוברת קורס ספטמבר 2019
13. ריאד עבד אבראהים אל גבורי, השיטות המיליציות בספרי הכתובים «עיון סגנוני», חיבור של השגת תואר שלישי בשפה העברית, אוניברסיטת בגדאד, הפקולטה של השפות, 2015.
14. רפאל ניר, מבוא לבלשנות, יחידות 1-2-3, האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב, 1989.
15. שרה ליפקין, עברית, הבנה, הבעה ולשון, כרך 1, הוצאת מטח- המרכז לטכנולוגיה חינוכית, תל אביב, 2006.

2 - מקורות הלועזיים:

1. Muhammed Faza Abdulrazaq Neoclassical Poetry, a thesis education .Ibn Rushd /University of Baghdad, Degree of Master of Arts, 2011
2. Kateryna Akhtyrskya, Linguistic expression of irony in social media, Dissertação para .George, Yule, Mestre em Ciências de Linguagem, 2014
3. The study of language, fourth edition, Cambridge University press, 2010.

3 - המקורות הערביים:

1. د. ابراهيم نصر الدين عبد الجواد، النص الغائب في الأدب العبري المعاصر دراسة في رواية «الساقط خارج الزمن» للأديب دافيد جروسمان، كلية الآداب - جامعة طنطا، 2016.

«الأساليب البلاغية في رواية عايدة»

الملخص:

الأساليب البلاغية هي أدوات لغوية تستخدم نوعاً معيناً من بناء الجمل أو الصوت أو نمط المعنى من أجل استنباط استجابة محددة من الجمهور. جميع الأساليب البلاغية هي أدوات مميزة يمكن استخدامها لبناء الحجج أو جعل الحجج القائم أكثر إقناعاً. كلما حاولت إعلام أو إقناع أو مناقشة شخص ما، فأنت منخرط في البلاغة. إن ابدت استجابة عاطفية لخطاب ما أو عدلت عن رأيك بشأن موضوع ما بعد سماعك تنفيذ أحد المناظرين الماهرين، فقد جربت قوة البلاغة. يمكنك من خلال تطوير معرفة أساسية بالأساليب البلاغية، تحسين قدرتك على معالجة المعلومة وأيضاً مع تعزيز مهاراتك في الإقناع.

يلقي بحثنا الضوء على أهمية الأساليب البلاغية في العمل الأدبي من خلال التحليل البلاغي لرواية عايدة لسامي ميخائيل، حيث استعرضنا معظم الأساليب الخطابية الموجودة في الرواية مثل: (المرادفات، التضاد، المعاكسات، التجسيد، السؤال البلاغي، السخرية، الاقتباس، الترصيع والتناص).

وقد أوردنا العديد من الأمثلة في أحداث الرواية للوصول إلى الأساليب البلاغية التي أراد الكاتب من خلالها نقل أفكاره للقارئ. من خلال التحليل توصلنا إلى استنتاجات مفادها أن الكاتب ركز من خلال الأساليب البلاغية لإيصال الرسائل والافكار إلى المتلقي بطريقة واضحة.

الكلمات المفتاحية: الأساليب البلاغية - رواية عايدة - اللغة العبرية.